

محیط‌شناسی امنیتی گسترش بحران نارکو تروریسم در افغانستان؛ مطالعه موردی داعش خراسان

مهدی هدایتی شهیدانی^۱، مهدی پادروند^۲

پذیرش مقاله: ۱۴۰۳/۰۳/۰۱

تاریخ دریافت: ۱۴۰۲/۱۱/۲۸

چکیده

با افزایش فعالیت گروه تروریستی تکفیری داعش در غرب آسیا، گروه‌های متعدد تروریستی در کشور افغانستان شروع به تحرکات گسترده ناشی از اقتصاد قدرتمند قاچاق مواد مخدر کردند. این معضل یک تهدید امنیتی جدی نه تنها برای افغانستان، بلکه برای آسیای مرکزی و حتی ج.ا.ایران به شمار می‌رود. داعش خراسان به عنوان یکی از همین گروه‌ها با هدف ایجاد یک مجموعه افراطی بنیادگرا و توسعه عملکردش، عمده فعالیت‌های تروریستی خود را در افغانستان و کشورهای همسایه انجام داده است. این پژوهش با استفاده از رویکرد محیط‌شناسی امنیتی و روش توصیفی-تحلیلی، با هدف بررسی تأثیر فعالیت‌های داعش خراسان در افغانستان بر گسترش بحران «نارکو تروریسم» و قاچاق مواد مخدر انجام شد و اطلاعات لازم را از منابع دست اول (کتاب‌ها، مقالات فارسی و لاتین) و اینترنت جمع‌آوری کرده است. سؤال اصلی مقاله به این قرار است: قاچاق مواد مخدر چگونه بر گسترش فعالیت‌های داعش خراسان در افغانستان تأثیر داشته است؟ یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد معضلات امنیتی نظیر گسترش فعالیت‌های تروریستی، آدم‌ربایی و بمب‌گذاری‌های متعدد در این کشور و همسایگان؛ مشکلات اقتصادی همچون ایجاد اقتصاد سیاه؛ معضل اجتماعی بیعت با سایر گروه‌های افراطی؛ و معضل سیاسی عدم ایجاد یک دولت باثبات سیاسی از جمله مهم‌ترین تأثیرات نارکو تروریسم داعش خراسان در افغانستان به شمار می‌رود.

واژگان کلیدی: داعش خراسان، نارکو تروریسم، افراط‌گرایی، افغانستان، قاچاق مواد مخدر.

۱. دانشیار روابط بین‌الملل دانشگاه گیلان (نویسنده مسئول) mehdi.hedayati88@gmail.com

۲. دانش‌آموخته روابط بین‌الملل دانشگاه گیلان padervand.mahdi@gmail.com

۱. مقدمه

اصطلاح «نارکو تروریسم»^۱ یا «تروریسم مواد مخدر» برای اولین بار در اواخر دهه ۱۹۸۰م. در ادبیات سیاسی مطرح شد. «فرناندو بلونده تری»^۲ -رئیس‌جمهور سابق پرو- اولین بار این مفهوم را در ۱۹۸۳م. جهت توصیف حملاتی که علیه پلیس مبارزه با مواد مخدر در این کشور صورت گرفته بود، به کار گرفت. امروزه مشکل تروریسم دیگر تنها در شکل سنتی و دولت‌پایه آن تعریف نمی‌شود، بلکه با تنوع و افزایش نوع کنشگران، تروریسم جنبه غیردولتی و فراملی به خود گرفته است.

ضعف دولت مرکزی، خلأ قدرت، وجود هرگونه مناقشه، افزایش ارتباطات فناورانه، فساد دولتی و ضعف اقتصادی برخی از مهم‌ترین دلایلی هستند که موجب توسعه حوزه کنشگری تروریست‌های جدید و در پی آن کاهش امنیت جهانی می‌شود. پیوند میان گروه‌های تروریستی و انواع فعالیت‌های مجرمانه، به تغییر ماهیت سازمان‌های تروریستی و در نتیجه شکل‌گیری قالب جدیدی از تروریسم به نام نارکو تروریسم در نقاط مختلف جهان به‌ویژه در افغانستان و یا آسیای مرکزی منجر شده است (کوی‌رِمبا و نونز،^۳ ۲۰۱۳: ۶۹-۷۱).

تلاش سوداگران مواد مخدر به منظور دستیابی به منافع ناشی از ترانزیت این کالا در منطقه یاد شده، به ایجاد معضلات متعددی برای جامعه افغانستان و همسایگان آن منجر شده است. بخش عمده نیروهای تروریستی در آسیای مرکزی از جمله شاخه خراسان داعش از طریق ایجاد شبکه ترانزیت مواد مخدر به تقویت خود پرداخته و از این مسیر، ضمن جذب نیروهای مورد نظر، به منابع مالی و حتی اطلاعاتی چشمگیری دسترسی پیدا کرده‌اند. این مسئله در آسیای مرکزی به نحو قابل چشم‌گیری در حال توسعه است.

منطقه‌ای که افغانستان، ج.ا.ایران و پاکستان در آن قرار دارند یکی از مناطق اصلی جهان برای تولید و توزیع مواد مخدر محسوب می‌شود. طی چند دهه گذشته، بی‌ثباتی‌ها باعث

-
1. Narco-Terrorism
 2. Fernando Belaúnde Terry
 3. Koiremba & Nunes

شده است که جابه‌جایی و تجارت فعال انواع مواد مخدر در سراسر منطقه توسط گروه‌های تکفیری داعش که شاخه خراسان آن در شمال افغانستان در حال فعالیت می‌باشد، تسهیل شود (فاروق^۱ و همکاران، ۲۰۱۷: ۸-۹). این موضوع باعث شد که شاخه «خراسان داعش»^۲ توسط اقتصاد قوی که در اختیار گرفته است به یک بازیگر غیردولتی فعال در شمال افغانستان تبدیل شود. در سایه بی‌توجهی، تحرکات تروریستی این گروه نیز نه تنها افغانستان بلکه کل منطقه را با چالش قابل توجهی مواجهه کرده است.

افغانستان ۸۵ درصد سطح زیر کشت خشخاش را در اختیار دارد و نیاز به درآمدهای ناشی از تولید این ماده، حاکمیت کنونی این کشور را علی‌رغم غیرقانونی اعلام کردن آن، به بزرگ‌ترین کارتل مواد مخدر^۳ جهان تبدیل کرده است. این حاکمیت هم‌اکنون تولید مواد افیونی^۴ را کنترل، و برای آن مالیات اخذ می‌کند، بر صادرات آن نظارت می‌کند و از شبکه‌های قاچاق برای حفظ قدرت سیاسی و نظامی خود محافظت می‌نماید. این موضوع باعث می‌شود که روند تولید و ترانزیت مواد مخدر^۵ در افغانستان تسهیل شود و باعث تقویت گروه‌های تروریستی و تکفیری در این کشور شود. شاخه خراسان داعش این مسئله را به صورت جدی مورد توجه قرار داده و از این طریق بیشتر اهداف خود را دنبال کرده است (چیلانی^۶، ۲۰۲۱: ۵).

با توجه به اینکه شاخه خراسان داعش از طریق ارسال نیروهای خود به کشورهای همسایه افغانستان مانند ج.ا.ایران، امنیت و اقتصاد این کشورها و همه منطقه را به صورت منفی تحت تأثیر قرار داده است، بررسی تأثیر قاچاق مواد مخدر بر اقتصاد و فعالیت این گروه از اهمیت خاصی برخوردار است. از این رو، سؤال اصلی این است: قاچاق مواد مخدر چه تأثیری بر توسعه فعالیت‌های شاخه خراسان داعش در افغانستان داشته است؟ روش انجام این پژوهش توصیفی-تحلیلی است. داده‌های پژوهش با استفاده از شیوه اسنادی

-
1. Farooq
 2. Khorasan branch of ISIS
 3. Drug cartels
 4. Production of opiates
 5. Drug transit
 6. Chellaney

مورد بررسی قرار گرفته‌اند که برای جمع‌آوری آنها به منابع کتابخانه‌ای شامل کتاب، مقالات، اسناد و گزارش‌های راهبردی مراجعه شده است.

۲. مبانی نظری و پیشینه‌شناسی تحقیق

۲-۱. پیشینه‌شناسی تحقیق

نارکو تروریسم از جمله موضوعاتی است که در چند سال گذشته در میان آثار پژوهشی به زبان فارسی مقالات اندکی در مورد آن به چاپ رسیده است. با این حال، در زمینه متغیر دوم این پژوهش در حوزه بررسی دامنه و عملکرد گروه تروریستی خراسان داعش پژوهش‌هایی انجام شده است. با توجه به ناشناخته بودن بخش عمده الگوهای رفتاری این گروه تروریستی، اکثر تحقیقات در سال‌های اخیر بر اساس برآوردهای احتمالی تحلیل‌گران و انطباق آنها با بخشی از واقعیت‌های موجود افغانستان و منطقه آسیای مرکزی احصاء شده است که در ادامه به معرفی مهم‌ترین آنها پرداخته خواهد شد.

«ورما راج»^۱ و «علی شهید»^۲ در مقاله خود تحت عنوان «چگونه رقابت، دولت اسلامی طالبان را به سمت افراط می‌کشاند» (۲۰۲۳) به این مسئله امنیتی اشاره کرده‌اند که مراقبت منفی، مشکلات امنیتی و سیاسی ایجاد شده باعث عدم تغییر رویکرد طالبان از رویه قبلی و گذشته خود شده است. به این معنا که داعش خراسان باعث نوعی محرک برای افراط‌گرایی طالبان می‌باشد.

«محبیبی احمد»^۳ در مقاله «داعش با تلاش طالبان برای حفظ قدرت رشد می‌کند» (۲۰۲۳) ضمن اشاره به افراط‌گری طالبان در سال‌های قبل، نویسنده به این نتیجه دست یافته است که طالبان با افراط‌گری خود باعث نوعی واگرایی بین دولت خود و مردم افغانستان شده است. به طوری که در ابعاد مختلف این مسئله باعث ایجاد نوعی منطقه حائل بین دولت و مردم شده است. داعش خراسان نیز برای رسیدن به اهداف خود از این منطقه حائل استفاده کرد و توسعه‌طلبی و اهداف خود را با استفاده کردن از مردم و جذب آنها

1. Verma Raj
2. Ali Shahid
3. Mohibi Ahmed

دنبال می‌کند. پژوهش فوق به نارکو تروریسم و تهدیدها و استفاده‌های داعش از این مسئله اشاره‌ای نکرده است.

«لندی جاناتان»^۱ و «هالند استیو»^۲ در مقاله‌ای با عنوان «نقش داعش در عملیات تروریستی در کرمان و سایر شهرهای ایران» (۲۰۲۴) به بررسی اهداف فراملی داعش خراسان پرداخته‌اند. نویسندگان ضمن اشاره به عملیات تروریستی این گروه در ج.ا.ایران و سایر کشورهای همسایه افغانستان، اگرچه فعالیت گروه یاد شده را مورد تجزیه و تحلیل قرار دادند، اما هیچ توضیحی در مورد نقش قاچاق مواد مخدر در فرایند انجام ترورها و اقدامات سیاسی این گروه ارائه نمی‌کنند. این دو تحلیلگر عمدتاً بر اقدامات منبث از عقاید مذهبی و عقیدتی متمرکز بوده‌اند.

پژوهش بعدی توسط «وبر لوکاس»^۳ و «واله ریکاردو»^۴ تحت عنوان «گروه‌های داعش در آسیای مرکزی و تهدید بین‌المللی آن‌ها» (۲۰۲۳) نگارش یافته است. در این مقاله به بررسی اهداف فراملی داعش خراسان نه تنها در منطقه آسیای مرکزی و قفقاز، بلکه برای نظام بین‌الملل و کشورهای غیرمسلمان پرداخته می‌شود. نویسندگان بر این اعتقاد هستند گروه داعش درصدد تأمین اهداف مذهبی و سیاسی خود در سراسر نظام بین‌الملل هستند که آن را از یک تهدید منطقه‌ای به عنوان یک تهدید جهانی معرفی می‌کند.

«اینگرام هارورو جی»^۵ در مقاله خود تحت عنوان «بررسی عملیات‌های متعدد از اعرام نیرو تا الهام گرفته: قرار دادن عملیات‌های خارجی در چارچوب روش شورش دولت اسلامی» (۲۰۲۳) همچون آثار ذکر شده قبلی به بررسی تهدیدهای خارجی در ابعاد و روش‌های مختلف توسط گروه داعش خراسان پرداخته شده است. در این مقاله، تأثیر نارکو تروریسم و قاچاق مواد مخدر بر عملیات‌های این گروه مورد اشاره قرار نگرفته است.

-
1. Landay Jonathan
 2. Holland Steve
 3. Webber Lucas
 4. Valle Riccardo
 5. Ingram Haroro J.

بررسی آثار قبلی یادشده نشان می‌دهد که جای پژوهشی مستقل در خصوص تبیین عملکرد سوء گروه تروریستی داعش خراسان با استفاده از معضل ناکوتروریسم در میان تولیدات علمی و آثار فارسی در نشریات پژوهشی خالی است.

۲-۲. مبانی نظری؛ رویکرد محیط‌شناسی امنیتی^۱ (مکتب کپنهاگ)

اندیشیدن به امنیت و معضلات امنیتی به پیدایش مکاتب مختلف امنیتی منجر شده است. هر یک از این مکاتب با توجه به مبانی و رویکردهای متفاوت به مفهوم‌سازی و تبیین ابعاد تحلیل چارچوب مفهومی امنیت پرداخته‌اند که حاصل آن مجموعه‌ای از ایده‌ها، روش‌ها و مطالعات موردی است که به «مطالعات امنیتی»^۲ مشهور شده است. داوری در زمینه برتری مکاتب امنیتی فارغ از نگرش مؤسسان و طرفداران آن نیز امری آسان نیست. پیچیدگی، چندلایه بودن و تنوع عوامل مؤثر در ایجاد پایداری، زوال و یا نابودی امنیت باعث گردید هیچ یک از مکاتب موجود به‌رغم توان ادعایی، نتوانند همه زوایای موضوع را بررسی کنند و نویدبخش وضعیتی رضایت‌بخش باشند. ناتوانی در تبیین تمامی وجوه امنیت، همواره عرصه را برای ظهور نظریات و مکاتب جدید فراهم کرده است که در نقد نظریات و مکاتب موجود نیز تلاش‌های نظری و عملی انجام دهند و برای بازنمایی وجوه مورد نظر خود، هویت‌سازی انجام دهند (قیصری، ۱۳۹۲: ۲۸).

براساس مطالب مطرح شده، یکی از برجسته‌ترین مکاتب نظری که با ارائه تعریف چند بعدی از امنیت، جایگاه مهمی در مطالعات امنیتی به دست آورد، «مکتب کپنهاگ»^۳ است. این مکتب با توجه به اینکه بر مطالعات امنیتی استوار است، از اولین رهیافت‌هایی می‌باشد که به دنبال پایه‌گذاری جایگاهی مستقل برای مطالعات امنیتی است.

یکی از مهم‌ترین چارچوب‌هایی که از جانب مکتب کپنهاگ برای بررسی دقیق‌تر مطالعات امنیتی در سطح منطقه‌ای مطرح شده است، «نظریه مجموعه امنیتی منطقه‌ای» است

1. The Security Environmental studies
2. Security Studies
3. Copenhagen School

که توسط «باری بوزان»^۱ در کتاب «مردم، دولت‌ها و هراس»^۲ ارائه شد (طاهری و سیفی، ۱۳۹۳: ۱۳۴).

باری بوزان در این کتاب، «امنیت اجتماعی» را یکی از مهم‌ترین ابعاد پنج‌گانه امنیت معرفی کرده است. به این معنا که امنیت اجتماعی در کنار سایر ابعاد امنیت از جمله امنیت اقتصادی، سیاسی، زیست‌محیطی و همچنین نظامی دارای اهمیت ویژه‌ای می‌باشد. بوزان در کتاب مردم، دولت‌ها و هراس اشاره می‌کند امنیت اجتماعی و اقتصادی مستقل از امنیت دولت نمی‌باشد (بوزان و ویور، ۱۹۹۳: ۴۳-۴۴).

جدا از مطالب فوق، پرداختن به تعریف مجموعه امنیتی از دیدگاه بوزان یک نکته مهم است. متداول‌ترین تعریف ارائه‌شده از دیدگاه وی بدین گونه است که:

«مجموعه امنیتی عبارت است از گروهی از دولت‌ها که نگرانی‌های اصلی امنیتی آنها تا اندازه‌ای به هم گره خورده است که امنیت ملی آنها را به صورت منطقی نمی‌توان جدا از یکدیگر مورد توجه قرار داد. مجموعه‌های امنیتی را الگوهای پایدار دوستی و دشمنی تعریف می‌کنند. متغیرهای تاریخی مانند دشمنی‌های پایدار یا قرار گرفتن در یک حوزه تمدنی دارای فرهنگ مشترک، ویژگی خاص یک مجموعه امنیتی منطقه‌ای را تحت تأثیر قرار می‌دهد. شکل‌گیری مجموعه‌های امنیتی منطقه‌ای ناشی از تعامل میان ساختار آنارشیک^۳، پیامدهای آن بر توازن قوا^۴ و نیز ناشی از فشار نزدیکی جغرافیایی است» (بوزان و ویور، ۱۳۸۸: ۵۵-۵۶).

اما بعد از ارائه مهم‌ترین متغیرهای مورد تحلیل در نظریه مجموعه امنیتی باید به ساختارهای بنیادین این مجموعه امنیتی نیز توجه کرد. ساختار بنیادین یک مجموعه امنیتی شامل چهار متغیر است؛

- (۱) آن را از همسایگان خود جدا می‌کند؛
- (۲) ساختار آنارشیک؛ به این معنا که مجموعه امنیتی منطقه‌ای باید از دو یا چند واحد خودمختار تشکیل شده باشند،

1. Barry Buzan
2. People, States and Fear
3. Anarchic Structure
4. Balance of Power

(۳) قطب که پوشش دهنده توزیع قدرت در میان واحدها است،
(۴) ساخت اجتماعی که شامل الگوی دوستی و دشمنی میان واحدها می‌باشد (سازمند و جوکار، ۱۳۹۵: ۱۵۵).

بر اساس ایده اصلی نظریه مجموعه امنیت منطقه‌ای، از آنجایی که انتقال تهدیدها در فواصل کوتاه‌تر به مراتب راحت‌تر از انتقال آن در فواصل طولانی‌تر است، وابستگی متقابل امنیتی به شکل طبیعی به الگوی دسته‌بندی‌های منطقه‌ای مجموعه‌های امنیتی تبدیل می‌شود. از طرفی، نظریه مجموعه امنیتی به رهیافتی نوین در مطالعات امنیتی مشهور شد و تلاش کرد تا برای خارج شدن از دایره تنگ نظامی به نقطه نظرات نظریه‌پردازان و مکاتبی که امنیت را صرفاً تک‌بعدی و نظامی می‌دانستند، نقد وارد ساخته و «امنیت فراگیر»^۱ و چندبعدی را معرفی نماید.

باری بوزان با تلاشی مضاعف، «امنیت تک‌بعدی»^۲ را زیر سؤال برده و آن را به پنج بخش زیر گسترش داده است:

(۱) امنیت نظامی،

(۲) امنیت سیاسی،

(۳) امنیت اقتصادی،

(۴) امنیت اجتماعی،

(۵) امنیت زیست‌محیطی (بوزان و ویور، ۱۹۹۷: ۲۴۱).

بعد از جنگ جهانی دوم، امنیت در ابعاد مختلف توسط گروه‌ها و احزاب دولتی و غیردولتی با مشکلات عدیده‌ای مواجه شد. این مسئله مورد توجه باری بوزان و الی ویور^۳ قرار گرفت و آن را مورد بررسی قرار دادند تا سیاست خارجی کشورهای مختلف در این راستا با یک مبانی نظری جدیدی تجزیه و تحلیل شود. بوزان معتقد بود «دولت» دیگر تنها مرجع امنیت نیست، بلکه همگی موارد زیر را از وجوع مراجع امنیت می‌دانست:

1. Comprehensive security
2. One dimensional security
3. Ollie Weaver

(۱) «افراد»،

(۲) «گروه‌های فراملی»،

(۳) «سازمان‌های غیردولتی فراملی و فروملی»،

(۴) «رسانه»،

(۵) «تروریسم».

در خصوص چندبعدی بودن امنیت، او بر این باور است که بایستی تأثیر فرهنگ، محیط‌زیست، تمدن و از همه مهم‌تر مذهب را متوجه شد. باری بوزان اعتقاد داشت باید امنیت را برابر با «رهایی از تهدید» تعریف نمود و از نظر وی، امنیت در نبود مسئله‌ای به نام تهدید درک می‌شود. این تعریف باری بوزان به تعریف امنیت در دوران جنگ سرد که تک‌بعدی بود، یعنی به نگاه «هانس جی. مورگنتا»^۱ نزدیک است. اما، بوزان امنیت پس از جنگ سرد را دیگر در نبود تهدید سستی تعریف نمی‌کند. او اعتقاد پیدا کرد:

«امنیت را باید چندبعدی نگریست که ابعادی مانند مهاجرت، سازمان‌های جنایی فراملی و فروملی^۲، محیط‌زیست و رفاه اقتصادی را شامل می‌شود» (بوزان، ۲۰۰۰: ۱۳-۱۴).

این تحقیق با بهره‌گیری از دیدگاه‌های باری بوزان و الی ویور در مطالعات امنیتی و تلاش متفکران آن بر خروج از امنیت تک‌بعدی نظامی و طرح امنیت فراگیر در پی ظهور تهدیدهای جدید، موضوع تحقیق را مورد مطالعه قرار می‌دهد. بنابراین توجه به رویکرد تخصصی این مکتب در بررسی امنیت، می‌تواند به‌عنوان الگویی مناسب برای تحلیل مسائل امنیتی کشورهای همچون افغانستان که دارای عدم ثبات سیاسی و اقتصادی هستند، محسوب شود.

۳. روش‌شناسی تحقیق

این تحقیق از منظر اهداف، تحقیقی کاربردی می‌باشد و از نظر روش به‌کارگیری شده، توصیفی-تحلیلی است که بر اساس داده‌های اسنادی و کتابخانه‌ای به توضیح و توصیف

1. Hans J. Morgenthau

2. Transnational and international criminal organizations

تأثیر نارکوتروریسم و قاچاق مواد مخدر بر فعالیت‌های داعش خراسان در افغانستان می‌پردازد.

۴. یافته‌ها و تجزیه و تحلیل داده‌ها

۴-۱. پیشینه‌شناسی رهیافتی و عملکردی شاخه خراسان داعش

بعد از اعلام خلافت ادعایی «دولت اسلامی»^۱ توسط «ابوبکر البغدادی»^۲ در تابستان ۲۰۱۴م، فرماندهان سابق طالبان، افغانستان و پاکستان با او بیعت کردند و جنبش‌های اسلامی محلی نیز به آن پیوستند. آنها جنگجویان افغان را از اردوگاه‌های پناهجویان در مناطق قبایلی پاکستان، در پیشاور و در استان‌های شمال شرقی افغانستان در مرز پاکستان جذب می‌کردند. در همین راستا نیروهای جهادی داعش خراسان^۳ در شمال شرق کشور در ولایات کنر^۴ و ننگرهار^۵ مستقر شدند. در سپتامبر ۲۰۱۵م، بر اساس گزارش سازمان ملل تخمین زده شد که حدود ۱۰ درصد از شورشیان افغان با داعش بیعت کرده‌اند و از نظر پراکندگی جغرافیایی، حضور آنان در ۲۵ استان از ۳۴ استان کشور گزارش می‌شد (لندی و هالند، ۲۰۲۴: ۵-۶).

بر اساس برآوردها، آسیای مرکزی قلمرو اصلی آنها محسوب می‌شود؛ باین حال شمال شرقی ج.ا.ایران، جنوب ترکمنستان و ازبکستان نیز در حوزه عملکرد این گروه تروریستی واقع شده است. داعش خراسان با پیوستن به جنگجویانی که پس از سقوط خلافت در عراق و سوریه آن را پناهگاه خود محسوب می‌کردند، توان خود را افزایش داد. بر اساس گزارش نمایندگی سازمان ملل متحد در افغانستان، در سال ۲۰۲۰م، بر اثر ۳۴ حمله انجام‌شده توسط این گروه، ۱۳۲ غیرنظامی جان خود را از دست دادند. در فاصله اول ژانویه تا یازدهم اوت ۲۰۲۱م، این گروه تروریستی مسئول ۲۱۶ حمله‌ای بود که موجب

1. Islamic State

2. Abu Bakr Al-Baghdadi

3. ISIS jihadist forces of Khorasan

4. Conner

5. Nangarhar

کشته شدن ۶۰۰ غیرنظامی و ۲۵۰۰ نفر در بین اعضای ارتش افغانستان شد (ویر و واله، ۲۰۲۳: ۲)

با پیوستن اسلام‌گرایان افراطی سرخورده یا شکست‌خورده در عراق و سوریه به این گروه، حملات بی‌رحمانه‌ای توسط آنان در داخل خاک افغانستان رقم زده شد. ادامه این روند به نوعی باعث ایجاد گروهی با ظاهر مسلمان اما تبدیل‌شده به تروریست را فراهم کرد که به تدریج به یک بازیگر خطرناک برای آینده افغانستان تبدیل شدند. سقوط کابل به دست طالبان و باز شدن درهای زندان باعث شد هزاران زندانی داعش خراسان از دو زندان کابل آزاد شوند. با این اقدام، اسم داعش و دولت اسلامی نشئت گرفته از این ایدئولوژی تندرو در سرتاسر منطقه گسترش یافت و تندروهای افراطی در سراسر جهان را برای بیعت و ایجاد یک مجموعه رادیکال دعوت کرد.

در اوج تحرکات داعش با عنوان دولت اسلامی، با جذب انواع بی‌سابقه جنگجویان خارجی، تحریک یا هدایت سطح بالایی از حملات در سراسر جهان، و توسعه دستگاه‌های تبلیغاتی بی‌نظیر، جایگاهش را در میان افراط‌گرایان جهادی تثبیت کرد. علاوه بر این، داعش الهام‌بخش بسیاری از گروه‌های جهادی موجود و جدید از سرتاسر جهان شد تا ضمن بیعت با این گروه، شعبات خود را با شاخه‌های رسمی تشکیلات در سراسر آسیا و آفریقا گسترش دهند. با عقب‌نشینی فیزیکی قلمرو خلافت در خاورمیانه، داعش و شاخه‌های آن عمدتاً بر مبارزه با دولت‌های محلی، شبه‌نظامیان و سایر نیروهای همسو متمرکز شدند و حملات و عملیات فرامنطقه‌ای علیه منافع خارجی را کاهش دادند. با این حال، شاخه حکومت اسلامی خراسان مستقر در افغانستان به‌عنوان یک استثنا در افغانستان برای فعالیت سیاسی و مذهبی همچنین اقتصادی در این مورد ظاهر شده است (لاورنس، ۲۰۲۳: ۳).

مجموعه تحرکات و توسعه‌طلبی‌های این گروه یادشده، موجب شد معضلات امنیتی، سیاسی، اقتصادی و اجتماعی قابل توجهی هم برای افغانستان و هم برای کشورهای همسایه ایجاد شود. هنگامی که داعش در افغانستان با نام داعش خراسان اعلام موجودیت کرد، تا مدت‌ها درباره ارتباط این تروریست‌ها با محور اصلی داعش که در واقع همان

دولت عراق و شام است، تردیدهای فراوانی وجود داشت؛ به‌ویژه آن‌که داعش پس از مدت‌های طولانی اساساً وجود داعش خراسان را به رسمیت شناخت. برخی از تحلیل‌ها، این گمانه را مطرح کردند که داعش خراسان تحت کنترل دستگاه اطلاعاتی کشورهای همسایه افغانستان است. در این راستا به اعتقاد بعضی از کارشناسان، داعش خراسان پوششی برای فعالیت‌های شبکه حقانی است و به باور گروهی دیگر، داعش خراسان تحت نفوذ دستگاه‌های اطلاعاتی غربی قرار دارد.

۴-۲. شیوه‌های عملکرد ضد امنیتی داعش خراسان در افغانستان

از سپتامبر ۲۰۲۱م، داعش خراسان در اقدامات خود برای به‌دست آوردن شهرت و ارتباط در سراسر منطقه آسیای جنوبی و مرکزی، جاه‌طلب‌تر و تهاجمی‌تر اقدام کرده است. این گروه نوع و دامنه تحرکات خود را گسترش داده و درعین‌حال در ترورهای هدفمند در افغانستان و کشورهای همسایه نیز دست داشته است. درعین‌حال، گسترش و انتشار تبلیغات این گروه از نظر شکل، حجم و تعداد زبان‌ها با توجه به درآمد قابل توجهی که از فروش مواد مخدر و ترانزیت آن به دست آورده، و همچنین تلاش برای جذب نیرو از هر دو جبهه آسیای جنوبی و مرکزی به سطوح بی‌سابقه‌ای رسیده است (ژادون^۱ و همکاران، ۲۰۲۳: ۳)؛ تا جایی که مشکلات و معضلات امنیتی داعش خراسان فقط مربوط به کشور افغانستان نمی‌باشد. عضوگیری بی‌حدومرز، عملیات تروریستی و آدم‌ربایی از جمله مهم‌ترین معضلات امنیتی این گروه در شمال کابل است و امنیت منطقه را با مشکلات متعدد و قابل توجهی مواجه کرد. برخی عوامل مخرب امنیتی این گروه به شرح زیر است:

۴-۲-۱. عضوگیری بی‌حدومرز

بعد از خروج نیروهای آمریکایی از افغانستان و بلوکه کردن سرمایه‌های کابل در بانک‌های آمریکا توسط دولت ایالات متحده، بحران اقتصادی در این کشور گسترش یافت. گسترش بیکاری و افت شدید سطح درآمد، گروه‌های تروریستی همچون شاخه خراسان داعش را

تشویق نمود تا ضمن بهره‌برداری از آن، بر ترانزیت مواد مخدر و عضوگیری از میان افرادی که به دنبال تأمین هزینه‌های زندگی بودند، متمرکز شوند (ساجد^۱، ۲۰۲۳: ۵). عضوگیری شاخه خراسان داعش تمام منطقه آسیای مرکزی را شامل شده است به‌گونه‌ای که با افزایش قدرت تحرک و توسعه‌طلبی آن، مسیرهای ترانزیت مواد مخدر نیز در این منطقه برای انجام اقدامات غیرقانونی قابل دسترس‌تر شده است.

سطح بالای بیکاری و نارضایتی از وضعیت معیشت در افغانستان و برخی دیگر از نقاط متصل به آسیای مرکزی، در کنار نوع رویکرد اقتصاد اجتماعی طالبان موجب شد تا روند عضوگیری توسط شاخه خراسان داعش در افغانستان و حوزه پیرامونی آن شتاب مضاعفی داشته باشد. به‌عنوان مثال، «مارات ایمانکولوف»^۲ دبیر شورای امنیت قرقیزستان^۳ بر افزایش تعداد جنگجویان داعش خراسان، یعنی تقریباً ۷۰۰۰ جنگجو در مناطق هم‌مرز با شمال افغانستان اشاره کرده است. علاوه بر این، «آناتولی سیدوروف»^۴ رئیس ستاد مشترک سازمان پیمان امنیت جمعی^۵ در این مورد بیان کرده که، ۴۰۰۰ داعشی در نزدیکی مرز تاجیکستان با افغانستان حضور یافته‌اند و مشغول ترانزیت مواد مخدر و تبلیغات مذهبی به منظور ترغیب جوانان و گروه‌های تندرو هستند که پیامدهای امنیتی شدیدی برای افغانستان و حتی منطقه دارد (واهلانگ^۶، ۲۰۲۳: ۳).

این گروه با وجود به هلاکت رسیدن برخی رهبرانش، همچنان فعالیت خود را دنبال می‌کند و بر اساس آمار سازمان ملل بین ۴۰۰۰ تا ۶۰۰۰ عضو در اختیار دارد. افزایش حملات داعش خراسان تا پایان سال ۲۰۲۲م. به بیش از ۳۰۰ مورد در ولایت‌های مختلف افغانستان، نشان از توسعه گستره عملیاتی این گروه تروریستی در افغانستان و کشورهای همسایه آن داشت. بی‌شک این روند صعودی به واسطه جذب اعضای تندروی جدید و سایر قاچاقچیان مواد مخدر در افغانستان و کشورهای همسایه آن محقق شد.

1. Sajid
2. Marat Imankulov
3. Secretary of the Security Council of Kyrgyzstan
4. Anatoly Sidorov
5. Chairman of the Joint Staff of the Collective Security Treaty Organization
6. Wahlang

گسترش جغرافیایی حملات داعش خراسان به گونه‌ای بود که از شش ولایت در سال ۲۰۲۱م. به ۱۱ ولایت تا اواسط سال ۲۰۲۲م. افزایش یافت. نکته مهم آن است که با روی کار آمدن مجدد طالبان در افغانستان، فعالیت‌های نارکو تروریستی شاخه خراسان داعش از طریق جذب هم افراد کم‌درآمد و هم نیروهای سابق امنیتی افغانستان در حال انجام است. کسب درآمد سوداگرانه در کنار اطمینان از هدف قرار نگرفتن توسط این گروه، موجب شده است تا افراد بیشتری تمایل داشته باشند به یک سازمان تروریستی که به قاچاق و ترانزیت مواد مخدر مشغول است، بپیوندند.

پیوستن نیروهای امنیتی سابق افغانستان به این گروه و اقدامات مجرمانه آن، به‌عنوان مسیری برای حمایت مالی از خانواده‌هایشان تلقی می‌شود. به‌عنوان نمونه، بنا بر ادعای برخی از منابع، یک افسر اطلاعاتی افغانستان در این مورد بیان کرده است که داعش ۱۵۰۰۰ واحد پول افغانی به نیروهای تازه استخدام‌شده بدون تجربه و حدود ۲۵۰۰۰ واحد پول افغانی نیز به افراد باتجربه پرداخت کرده است (محبی، ۲۰۲۳: ۱).

۴-۲-۲. انجام اقدامات تروریستی

گروه‌های تروریستی عمدتاً در مراحل اولیه شکل‌گیری‌شان تلاش دارند توان و منابع را از دشمنان خود سلب کنند؛ چرا که در غیر این صورت، خطر انهدام سریع نیز خود این گروه‌ها را تهدید می‌کند. عملکرد داعش و گروه‌های منشعب از آن نشان داده است این گروه از نظر ایدئولوژیکی و عملیاتی مجبور بوده است در مراحل مبارزاتی‌اش همواره دست به پیشروی بزند تا با بستن شکاف عدم تقارن، دامنه حوزه تحرک و عملکردشان را گسترش دهند. در این چارچوب، درک روش عملیات تروریستی شاخه خراسان داعش در طیفی از عملیات خارجی این گروه قرار دارد. این طیف وسیع شامل عملیات اعزام محلی^۱ تا عملیات اعزام فراملی و عملیات خارجی^۲ می‌شود.

1. Local dispatch operations

2. Transnational mission operations and foreign operations

عملیات اعزام محلی، «عملیات جنبشی»^۱ هستند که به دنبال گسترش نفوذ این مجموعه و یا دسترسی به شبکه کنترل آن به مناطق و جمعیت‌های یا افراد و اعضای جدید در سطح محلی دنبال می‌شود. این گستره بالقوه، حجمی از فعالیت‌ها و حملات در داخل همان استان و استان‌های مجاور را در بر می‌گیرد که منجر به تبدیل شدن آن مناطق به «سنگرهای» جدید می‌شود.

عملیات اعزام فراملی به عملیات‌هایی اطلاق می‌شود که در آن‌ها، این گروه عواملی را برای شرکت در عملیات جنبشی در کشورهای همسایه مستقر می‌کند. تهدیدهای امنیتی این نوع از عملیات، بیش از هر نوع عملیات و اقدامی دیگر است، و در یک دسته‌بندی کلی می‌توان آنها را به دو گروه عملیات هماهنگ و الهام گرفته تقسیم کرد:

(۱) عملیات هماهنگ خارجی^۲ شامل یک یا چند تیم تروریستی نفوذی^۳ به کشورهای دیگر است که عمدتاً از همسایگان افغانستان می‌باشند. این افراد به‌طور مستقیم از شاخه اصلی داعش خراسان دستورالعمل، بودجه و یا سایر اشکال حمایت مادی دریافت می‌کنند.

(۲) عملیات‌های خارجی الهام گرفته^۴ شامل یک یا چند گروه تروریستی پیرو است که به نام دولت اسلامی خراسان یا داعش بدون ارتباط محسوس با اعضای رسمی جنبش مستقر در استان‌های افغانستان و یا کشورهای دیگر به عضوگیری- ترور مشغول می‌شوند (اینگرام، ۲۰۲۳: ۱-۲).

به منظور رسیدن به این راهبرد بود که در مدت کوتاهی، این گروه توانست کنترل اراضی زیادی را در چندین منطقه روستایی در شمال و شمال شرق افغانستان تثبیت و یک کمپین مرگبار را در سراسر افغانستان و پاکستان راه‌اندازی کند. این گروه تروریستی- تکفیری در طول سه سال اول فعالیت خود حملات زیادی را علیه گروه‌های اقلیت، مؤسسات و اهداف دولتی در شهرهای بزرگ سراسر افغانستان و پاکستان انجام داد.

1. kinetic operations
2. External coordinated operations
3. Infiltrating terrorist team
4. Inspired foreign operations

برای نمونه، در ۲۶ اوت ۲۰۲۱ م، این گروه مسئولیت کشتار ۱۰۰ نفر از شهروندان افغانی را که در بیرون فرودگاه کابل تجمع کرده بودند، بر عهده گرفت. در این حمله حدود ۱۳ سرباز ارتش تروریستی آمریکا کشته شدند. تنها چند روز پیش از این حمله، «جو بایدن» رئیس‌جمهور آمریکا هشدار را مبنی بر وابستگی این مجموعه به گروه دولت اسلامی داعش صادر کرده بود (ژادون، ۲۰۲۳: ۳).

گسترش نفوذ به استان‌های هم‌جوار با انجام عملیات‌های تروریستی فراملی^۱، ابزاری حیاتی است که از طریق آن، این گروه به اهداف راهبردی در دو حوزه زیر دست می‌یابد:

(۱) اقتصادی (تسریع روند قاچاق مواد مخدر^۲)،

(۲) سیاسی (حذف مخالفین مذهبی و دولتی خود) (اینگرام، ۲۰۲۳: ۱).

پس از حمله اوت ۲۰۲۱ م. به فرودگاه کابل، حملات این گروه در ابتدا بر استان ننگرهار در افغانستان متمرکز بود، اما تا سپتامبر ۲۰۲۲ م. محدوده عملیات آن به ۱۵ ولایت دیگر گسترش یافت. بر اساس برآوردها، ۶۲ مورد حمله تروریستی توسط داعش خراسان (۵۲ درصد از مجموع عملیات‌های این گروه) تنها در ننگرهار رخ داده است.

از سپتامبر ۲۰۲۱ تا سپتامبر ۲۰۲۲ م، داعش خراسان ادعای انجام ۲۷۴ حمله را منتشر کرده بود که این آمار به این معناست که به‌طور میانگین حدود ۲۳ حمله در هر ماه توسط این گروه به انجام می‌رسید (چاکمن^۳، ۲۰۲۳: ۲).

داعش خراسان یکی از دستاوردهای عملیاتی خود را، هدف قرار دادن شهروندان و دیپلمات‌های کشورهای می‌دانست که اقدامات آن‌ها را در راستای توانمند کردن حکومت مجدد طالبان در افغانستان حیاتی محسوب می‌کرد. نمونه‌های قابل توجه عبارت‌اند از حمله به سفارت روسیه در کابل به تاریخ ۳۰ سپتامبر ۲۰۲۲ م. و سه ماه بعد، حمله به سفارت پاکستان و نیز حمله به یک هتل در کابل که اتباع چینی به آن رفت‌وآمد می‌کردند. برخی از عملیات این گروه در ج.ا. ایران و ۳۷ حمله انتحاری در مارس ۲۰۲۲ م. به مسجد شیعیان

1. Transnational terrorist operations
2. Accelerating the process of drug trafficking
3. Gokmen Emrah

در پیشاور پاکستان نیز در زمره خونین‌ترین حملات این مجموعه تروریستی محسوب می‌شوند (ژادون، ۲۰۲۳: ۳).

ترور برخی از فعالان سیاسی، پزشکان خوش‌نام همچون تتسو ناکامورا^۱ پزشک ۷۳ ساله ژاپنی-که بخش عمده زندگی و حرفه خود را وقف بهبود زندگی شهروندان افغانستان کرده بود-، خطبای مساجد همچون مولوی عزیزالله مفلح^۲ -امام و خطیب مسجد و عضو شورای علمای سراسری افغانستان- که فعالیت داعش خراسان را مخالف اسلام و یک نوع تجاوزگری به مرزهای سیاسی و جغرافیای کابل از مهم‌ترین عوامل توسعه قاچاق مواد مخدر و به فساد کشیدن مردم و جوانان این کشور به دام مواد افیونی می‌دانست، در زمره سایر اقدامات و عملیات تروریستی این گروه محسوب می‌شوند (کاوا^۳، ۲۰۲۳: ۸).

۴-۲-۳. آدم‌ربایی

طالبان پس از بازگشت مجدد به حاکمیت در افغانستان، تلاش کرد تا فعالیت گروه‌های رقیبی همچون داعش خراسان را با رویکرد ضد تروریستی تحت کنترل درآورد. این رویکرد به‌منابۀ تقابل مستقیم با این گروه محسوب می‌شد. داعش خراسان نیز در پاسخ با تغییر شیوه‌های خود در برابر فشار طالبان، به سازماندهی عملیات آدم‌ربایی^۴ علیه افرادی که درصدد تضعیف مشروعیت سیاسی و مذهبی این گروه چه در افغانستان و چه در کشورهای همسایه بودند، مبادرت ورزید.

این موضوع نشان می‌دهد در عین شکل‌گیری ائتلاف‌های عمیق فرقه‌ای در منطقه میان مجموعه‌های بنیادگرا، امکان رقابت و کشمکش میان آنها و اعضایشان در بالاترین سطح ممکن قرار دارد. نیروهای تروریستی شاخه خراسان داعش، با روی کار آمدن طالبان خود را در یک بن‌بست سیاسی و مشروعیتی می‌دیدند؛ چرا که به منظور تقویت جایگاه و مشروعیت خود در این کشور، می‌بایست هم نفوذ همه‌جانبه‌شان را افزایش داده و هم اینکه

1. Tetsu Nakamura
2. Mawlavi Azizullah Mufleh
3. Kawa
4. Kidnap

بتوانند مخالفین خود را از طریق فعالیت‌های سازمان‌یافته از پیش‌رو بردارند. استفاده از قاچاق مواد مخدر از جمله ابزارهای این گروه در رقابت یادشده قلمداد می‌شود.

داعش خراسان از طریق عملیات‌های آدم‌ربایی بسیاری از افراد تحصیل‌کرده را مجبور به همراهی در فعالیت‌های سوداگرانه و کسب درآمدهای هنگفتی که از طریق قاچاق مواد مخدر و ترانزیت آن به دست می‌آوردند، کرده است.

تبلیغات گسترده پیرامون تهدید، ارعاب و نهایتاً آدم‌ربایی در شرایط نامساعد اقتصادی افغانستان، موجب جذب افراد جدید در این گروه شده است. این گروه به‌منظور توسعه فعالیت‌های رسانه‌ای خود، مهندسين مخابرات و کارشناسان رسانه‌ای را مورد شناسایی قرار داده و از طریق عملیات‌های ربایش، آنان را مجبور به همکاری با خود می‌کند.

بر اساس آماری که سازمان‌های امنیتی در کابل ارائه داده‌اند از سال ۲۰۱۶م. تا سال ۲۰۲۳م. بیش از ۲۳۰ نفر از غیرنظامیان در این کشور مورد عملیات‌های آدم‌ربایی داعش خراسان قرار گرفته‌اند که بیشتر این افراد در اردوگاه‌های این گروه تروریستی یا به مواد افیونی معتاد شده‌اند یا مجبور به فعالیت در ابعاد گوناگون برای این گروه هستند.

استمرار عملیات آدم‌ربایی می‌تواند؛ (۱) افزایش خشونت و بی‌ثباتی اجتماعی-اقتصادی و سیاسی در افغانستان منجر شود، (۲) مشروعیت طالبان را تضعیف کند، و جرقه فروپاشی اجتماعی بیشتر را در این کشور به دنبال داشته باشد (ورما و علی^۱، ۲۰۲۳: ۴۵-۴۶).

۴-۳. معضلات اقتصادی فعالیت‌های داعش خراسان

نفوذ داعش به افغانستان از ۲۰۱۵م. به بعد و ایجاد مشکلات امنیتی در آن کشور از یک‌سو، علاوه بر اوضاع نامساعد اقتصادی افغانستان و برخی از کشورهای این منطقه، موجب شد تا افراد زیادی برای پیوستن به این گروه اعلام آمادگی کنند (کوکه‌یوا^۲ و همکاران، ۲۰۱۶).

وجود منابع غنی انرژی در آسیای مرکزی، علاوه بر تولید و ترانزیت مواد مخدر از افغانستان به کشورهای منطقه و اروپایی موجب گردید تا گروهی همچون داعش با

1. Verma & Ali

2. Kukeyeva

عضوگیری و توسعه نفوذش در این منطقه، درصدد عملیاتی کردن طرح‌های خود در تصرف منابع انرژی سوریه، عراق و پیاده‌سازی آن در افغانستان و آسیای مرکزی از طریق نیروهای بومی برآید (میرووالی‌یف^۱، ۲۰۱۸: ۲-۳).

داعش خراسان از منطقه مرزی افغانستان و پاکستان به‌عنوان یک پناهگاه امن استفاده کرده است. اما در سال ۲۰۱۹م، عملیات نیروهای دولتی افغانستان و طالبان نیز این گروه را از پایگاه‌های مستحکمش در مناطق مرزی خارج کرد. این موضوع، داعش خراسان را از درآمد حاصل از استخراج منابع طبیعی، از جمله طلای معادن ننگرهار که سود قابل توجهی برای این گروه تروریستی در کابل داشت، محروم کرد. طبق گزارش خزانه‌داری آمریکا در سال ۲۰۲۱م، از اوایل سال ۲۰۲۰م، درآمدهای حاصل از استخراج منابع معدنی، قاچاق مواد مخدر، دریافت کمک‌های محلی، اخاذی و برخی حمایت‌های مالی از هسته داعش مهم‌ترین منابع اقتصادی داعش خراسان محسوب می‌شد (زردن^۲، ۲۰۲۱: ۲).

در سال ۲۰۱۷م. «امام علی رحمان» رئیس‌جمهوری تاجیکستان اعلام داشت نیروهای زیادی از کشورهای آسیای مرکزی در حمایت از گروه تروریستی داعش در نواحی مختلف منطقه کشته شده‌اند. این بدان معنا است که تهدیدهای تروریستی در آسیای مرکزی به‌ویژه افغانستان به بالاترین سطح ممکن رسیده بود و برای کشورهایی که در این منطقه دارای منافع می‌باشند، این نفوذ کاملاً خطرناک به نظر می‌رسد؛ زیرا نیروهای داعش موجود در افغانستان با توجه به تجربه‌های تروریستی خود در عراق، سوریه و همچنین در نتیجه تجارت مواد مخدر توانسته‌اند جهت خرید تسلیحات مورد نیاز، منابع درآمد کافی کسب کنند. این موضوع موجب ایجاد یک چرخه اقتصاد سیاه برای کشورهایی که در مسیر ترانزیت و تجارت مواد مخدر^۳ هستند، شده است.

مسیر مذکور باعث تسریع روند حمل‌ونقل مواد مخدر از افغانستان به کشورهای هم‌جوار شده است که تأثیرات منفی نیز بر اقتصاد این کشور تا به امروز برجای نهاده است. تحقیقات انجام شده بر روی مسیر حمل‌ونقل مواد مخدر، این گمانه را منعکس می‌کند که

1. Mirovalev
2. Zerden
3. The route of transit and drug trade

در مقایسه با ادوار گذشته، داعش خراسان میزان و حجم مواد مخدر ترانزیت شده از افغانستان به همسایگانش و کشورهای اروپایی را به ۵۶/۴٪ رسانده است و با همکاری باندهای قاچاق مواد مخدر در کشورهای غربی و اروپایی میزان درآمدی که از ترانزیت مواد مخدر از افغانستان کسب کرده بود، بیش از ۴۵۰ میلیون دلار در سال بوده است (کلارک^۱، ۲۰۱۷: ۲-۴).

بخش عمده‌ای از جمعیت افغانستان در زیر خط فقر مطلق زندگی می‌کنند؛ چرا که این کشور محصور در خشکی، بدون تجارت دریایی و با کمبود منابع انرژی مواجه است. هر نظام حاکمیتی در کابل بیشتر درآمد کسب شده از تجارت خود را باید صرف موارد عمرانی و رفاهی کند. با این وجود، شاخه خراسان داعش با تجارت مواد مخدر هم نیروهای کار جوان را با خود همراه کرده است و هم اینکه مسیرهای تردد و حمل و نقل را ناامن ساخته است. این گروه با استفاده از تبلیغات فشرده‌اش که بر اساس آمارهای منتشر شده هزینه آن بیش از ۲۰ میلیون دلار در سال می‌رسد، مسئولیت فلاکت و فقر در افغانستان را ابتدا متوجه دولت مرکزی این کشور که آن را دست‌نشانده آمریکا خطاب می‌کرد، می‌نمود و در ادامه گروه‌هایی نظیر طالبان و القاعده را به‌عنوان مسبب بدبختی مردم افغان معرفی می‌کرد. بر اساس همین موج تبلیغاتی بود که جوانان زیادی به اشتباه به این گروه تروریستی گرایش پیدا کردند و درصدد ایجاد یک زندگی قابل قبول برای خود از طریق قاچاق مواد مخدر برآمدند (شینکمن^۲، ۲۰۲۱: ۳).

با این وجود و با توجه به میزان درآمدزایی ناشی از مواد مخدر و عضوگیری انجام شده، بیشتر مسیرهای تجاری افغانستان با کشورهای همسایه با مشکلات امنیتی قابل توجهی برخوردار شده بود. به‌عنوان مثال، خط آهن مرزی هرات-خواف^۳ به طول ۲۲۵ کیلومتر، استان هرات در غرب افغانستان را به همسایه‌اش ایران متصل می‌کند. این مسئله با توجه به عملیات‌های انتحاری انجام شده توسط نیروهای داعش خراسان، موجب ایجاد

1. Clarke
2. Shinkman
3. Herat-Khaf border railway

تهدید متقابل برای ج.ا.ایران و افغانستان و طرح‌های بزرگ اقتصادی طراحی شده در مسیر دو کشور شد.

به‌عنوان نمونه، اهمیت کریدور اقتصادی چین و پاکستان^۱ که به‌عنوان یک پروژه راهبردی برای کشورهای شرق آسیا معرفی شده، بسیار فراتر از اولویت‌های پکن و اسلام‌آباد است. مهم‌ترین لازمه تکمیل این طرح، ایجاد امنیت در مسیر آن می‌باشد؛ چرا که چین را از طریق پاکستان به غرب آسیا و اروپا متصل کرده و بر اساس طراحی انجام‌شده کشورهای منطقه همچون افغانستان نیز از توسعه این کریدور سود خواهند برد. این درحالی می‌باشد که عمده تمرکز نیروهای داعش خراسان بر ترانزیت مواد مخدر از مسیر مرزهای افغانستان با کشورهای همسایه یعنی پاکستان و هندوستان می‌باشد. برای تسهیل این روند، ترورهای سازمان‌یافته قابل توجهی متوجه مردم و هم دیپلمات‌های چینی از سوی این گروه به انجام رسید و بیشتر درگیری‌های امنیتی و نظامی آن با مرزبانان پاکستانی ترتیب یافته بود. با این حال، ایجاد ناامنی در مسیر کریدور یادشده، این گمانه را پررنگ می‌کند که گروه تروریستی داعش خراسان نیابتاً از سوی برخی رقبای اقتصادی پکن در حال ایفای نقش جهت بی‌ثبات‌سازی منطقه می‌باشد. یان ژو^۲ نماینده ارشد چین در راستای تأمین امنیت این کریدور بیان داشت:

«با فعال بودن این کریدور، مسیرهای حمل‌ونقل بین چین، پاکستان و افغانستان به منظور تقویت اقتصاد این کشور که از تورم و فقر قابل توجهی رنج می‌برد را متنوع می‌کنیم و انعطاف‌پذیری و امنیت تجاری منطقه را بیشتر می‌کنیم. این در حالی است که تروریست‌های تکفیری داعش خراسان، مسیری که ما برای توسعه اقتصادی منطقه در نظر گرفته‌ایم را با خطرات زیادی مواجه کرده‌اند» (اوتربای‌یف، ۲۰۲۳: ۴).

اگرچه یکی از مهم‌ترین مسیرهایی که به اقتصاد افغانستان کمک فراوانی کرده است، تحویل محصولات از پاکستان به ازبکستان و قزاقستان از طریق افغانستان بود، اما با وجود

1. China-Pakistan Economic Corridor
2. Yan Zhou
3. Otorbaev

تهدیدهای موجود، هزینه تأمین امنیت بر میزان هزینه‌های این مسیر افزوده است (اوتربای‌یف، ۲۰۲۳: ۴).

۴-۴. داعش خراسان و افزایش معضلات سیاسی-اجتماعی

ایجاد یک مجموعه سیاسی بر اساس آموزه‌های افراطی از جمله مهم‌ترین اهداف گروه تروریستی داعش به شمار می‌رفت. اما واکنش دولت‌ها و بازیگران مهم منطقه‌ای همچون ج.ا.ایران و تلاش‌های بی‌وقفه سردار شهید قاسم سلیمانی به اهداف داعش خاتمه داد. پس از آن، این گروه و حامیانش درصدد احیای این جریان در مناطق دیگر برآمدند تا بتوانند مجدداً خود را برای رسیدن به اهداف ذکر شده آماده کنند. به منظور رسیدن به این اهداف ثانویه، آنان ابتدا نفوذ سیاسی خود را در مناطق مورد نظر توسعه می‌دادند. شمال افغانستان یکی از این مناطق بود. در این منطقه، مردم از حاکمیت مرکزی و تنش‌های همیشگی به ستوده آمده بودند. ایجاد یک خلأ قدرت وسیع در این کشور موجب گردید مزدوران داعش در تلاش برای بهره‌برداری از آن به نفع خود برآیند (اشمیت^۱، ۲۰۲۱: ۱) و در ابعاد مختلف تنش و مشکلات متعدد سیاسی زیر را برای افغانستان و کل منطقه ایجاد کنند:

۴-۴-۱. افزایش تنش قومی^۲

ممنوعیت قاچاق مواد مخدر توسط طالبان از بدو تأسیس دولت خود، باعث ایجاد منطقه‌ای حائل بین دولت مرکزی و مردم شد. داعش خراسان از این خط حائل به نفع قدرت سیاسی‌اش در افغانستان استفاده کرد. به این شکل که از طریق قاچاق مواد مخدر برای اقوامی که به این گروه می‌پیوستند، با افزایش قابل توجه برای آن‌ها، تلویحاً نوعی چتر حمایتی برای این دسته از افراد ایجاد می‌کرد. این موضوع به نوعی یک پیروزی برای داعش خراسان محسوب می‌شد که از نظر «ساختار ایدئولوژیکی»^۳ و معرفتی با توده‌های اجتماعی و گروه‌های سیاسی بنیادگرا^۴ تفاوت جدی داشت. با پیوستن برخی از اقوام

1. Schmitt

2. Ethnic tension

3. Ideological structure

4. Radical political groups

تأثیرگذار افغانستان که نیاز مبرمی به ترانزیت و تولید مواد مخدر برای امرار و معاش داشتند، قدرت تحرک و نمایش این گروه تروریستی چندین برابر شد (یوسفی^۱، ۲۰۱۶: ۹۱).

حضور داعش خراسان در افغانستان تا اندازه زیادی مرهون همکاری و همراهی بخش هرچند کوچکی از این گروه‌ها بوده است. این گروه تروریستی با ایجاد چنین پیوندهایی زمینه شکل‌گیری دسته‌بندی‌های کاذب قومی و نژادی را در افغانستان رقم زده است تا بتواند در هنگام ضرورت (درگیری مسلحانه و سرکوب اقوام معارض) برای افزایش نیروی انسانی خود بهره‌گیرد (سووامی^۲، ۲۰۲۲: ۳-۴).

۴-۴-۲. گسترش تنش عقیدتی

تنش تاریخی بین پشتون‌ها و هزاره‌ها که بعضاً میراث شوم استعمار در افغانستان به شمار می‌رود، یکی از مهم‌ترین ابزارهایی است که داعش خراسان با پی بردن به آن، زمینه ایجاد تنش عقیدتی در افغانستان و منطقه را فراهم آورده است. وجود صدها رهبر محلی و جنگ‌سالار در مناطق پشتون‌نشین که همواره بر سر قلمرو، تولید مواد مخدر و راه‌های قاچاق با یکدیگر رقابت داشته‌اند، موجب چندپارگی در این مناطق طی ادوار گذشته شده است. نگاه خصمانه عقیدتی نسبت به شیعیان از سوی برخی از این افراد و گروه‌ها، زمینه بهره‌برداری داعش خراسان از این فضا را افزایش داده است (سینو^۳، ۲۰۲۱: ۲).

برخی تحلیلگران بر این باور هستند که تنش‌های مذهبی در افغانستان توسط گروه تروریستی داعش خراسان در حال گسترش است و به همین دلیل، این معضل باید به وسیله دولت‌های منطقه‌ای مدیریت و کنترل شود؛ چراکه در صورت قدرت‌گیری و افزایش نفوذ این گروه تروریستی، تنش مذهبی در افغانستان خونین‌تر از سوریه و عراق می‌باشد و مدیریت آن نیز دشوارتر خواهد بود. لذا همواره یکی از پیشنهادهای اساسی برای مدیریت

1. Yosufi
2. Swami
3. Sinno

این معضل، ارتقای همکاری افغانستان با دولت‌های منطقه‌ای نظیر ج.ا.ایران برای جلوگیری از افزایش تنش مذهبی در این کشور بوده است (هاسارت^۱، ۲۰۱۹: ۱۰).

مسئله عدم آگاهی در افغانستان باعث می‌شود که نیروهای تروریستی به راحتی موفق به جذب این دسته از افراد شوند؛ چراکه اراده درک خسارت‌های مالی و جانی تولید و ترانزیت مواد مخدر در برخی از مناطق این کشور در سطح بسیار ضعیفی قرار گرفته است. «آنتونی گوترش» دبیر کل سازمان ملل در این خصوص اظهار داشته است:

«تمام کشورهای عضو سازمان ملل و دول هم‌مرز با کابل باید در رسیدگی به حوزه‌های کلیدی مانند توسعه معیشت، اجرای ممنوعیت‌های کشت غیرقانونی، تولید و قاچاق مواد مخدر، تشویق کاهش تقاضای مواد مخدر به وسیله دادن آگاهی در راستای عوارض این کار به مردم افغانستان کمک کنند تا از میزان مشکلات اجتماعی که نیروهای تروریستی در این کشور ایجاد کرده‌اند، کاسته شود. تمامی کشورها با ممنوعیت وارد کردن مواد مخدر از این کشور ابتدا باید تمام تلاش خود را به منظور توسعه و تقویت اقتصادی و اجتماعی کابل به کار برده و بعد از موفقیت در این حوزه به وسیله رسانه‌های قدرتمند خود، مردم به‌ویژه افراد خردسال که آیندگان این کشور را تشکیل می‌دهند، را به سمت کسب علم در مدارس و دانشگاه‌ها به‌منظور دریافت علوم مدرن و تأثیرگذار در راستای پایان دادن به روند کشت مواد مخدر و عوارض ناشی از آن سوق دهند» (بریفینگ^۲، ۲۰۲۱: ۳).

۴-۳. افزایش غیرقابل مهار آسیب‌های بهداشتی و مشکل مهاجرت

فعالیت‌های اخیر داعش خراسان که از نظر امنیتی زمینه قتل‌وعام‌های زیادی در این کشور را فراهم آورد، با نقش‌آفرینی نیروهای بومی و سرکردگان قبایل تأثیرگذار به یک تهدید جدی و قدرتمند برای کل منطقه تبدیل شده است. بر اساس آمارهای رسمی که توسط سازمان ملل اعلام شد، در نتیجه فعالیت‌های داعش در شمال افغانستان تاکنون بیش از

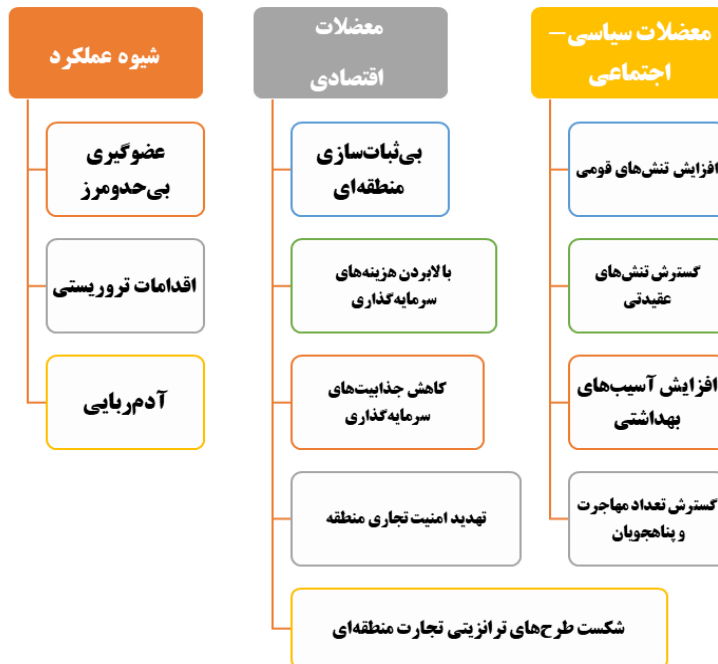
۵۵۸۰۰۰ افغان در داخل کشور آواره شده‌اند (امان^۱، ۲۰۲۱: ۹). بر اساس بدترین احتمال، حدود ۵۱۵۰۰۰ پناه‌جو ممکن است تا سال ۲۰۲۵ از کشور خارج شوند. این مسئله مهم را رصد پروازهای هوایی نیز اثبات می‌کنند. ۲,۸ میلیون پناه‌جو افغان در سرتاسر جهان جزو بزرگ‌ترین جمعیت پناه‌جو در جهان به شمار می‌روند (سید^۲ و همکاران، ۲۰۲۱: ۱۴).

همچنین، مشکلات بهداشتی که در نتیجه گسترش مصرف مواد مخدر در افغانستان برای مردم این کشور به وجود آمده، بیش از ویرانی‌های جنگ، موجب وا همه و نگرانی‌های اجتماعی شده است. بیماری‌هایی همچون ایدز، هپاتیت، مشکلات دوره بارداری، مشکلات تنفسی، آسیب‌های کلیوی و نیز مشکلات روانی از جمله مهم‌ترین این بیماری‌ها می‌باشند.

«مارتین گریفیتس»^۳، معاون دبیر کل سازمان ملل در امور بشردوستانه و هماهنگ‌کننده امداد اضطراری در این باره بیان داشته است که داعش خراسان در مناطق تحت سلطه خود در افغانستان، اقدام به توزیع و پخش مواد مخدر چه در سطح داخلی و چه در سطح بین‌المللی از طریق نیروهای هم‌پیمان خود در این کشور و همسایه‌های افغانستان کرده است. بنابراین، سن افرادی که به مواد مخدر از نوع صنعتی و قرص‌های روان‌گردان^۴ گرایش پیدا کرده‌اند در مقایسه با چند دهه‌ی گذشته نیز به شدت کاهش پیدا کرده است (بریفینگ، ۲۰۲۲: ۵).

این گروه تروریستی از طریق آموزش‌های افراطی خود به نیروها و خانواده آن‌ها، از افزایش آگاهی‌های اجتماعی و سطح تحصیلات به منظور شناخت عوارض سوء‌مصرف و نیز سایر مشکلات جلوگیری کرده است (بریفینگ، ۲۰۲۲: ۵). در نتیجه ادامه این روند، افرادی که به مصرف مواد مخدر مشغول هستند، زمینه‌ساز بخش عمده معضلات محیط اجتماعی افغانستان به شمار می‌روند.

1. Aman
2. Sayed Nasrat
3. Martin Griffiths
4. Psychedelic pills

نمودار شماره ۱. نمای کلی تبیین اقدامات داعش خراسان مبتنی بر گسترش نارکو تروریسم (یافته‌های نگارندگان)

۵. نتیجه‌گیری

پژوهش حاضر مترصد جستجوی رابطه میان دو متغیر در کشور افغانستان بوده است؛ گسترش نارکو تروریسم و ارتباط آن با عملکرد گروه تروریستی داعش خراسان. این گروه، خطرناک‌ترین مجموعه تروریستی کنونی در افغانستان و محل جذب دیگر تروریست‌های بریده از گروه‌های مختلف با جرایم سازمان‌یافته تلقی می‌شود؛ گروهی که طالبان افغانستان را شریک آمریکا می‌داند و در آموزه‌های خود، کشتن هر فرد اعم از غربی یا اسلامی را که هم‌فکر با این گروه نباشد، مباح می‌داند. داعش خراسان دشمن سرسخت کشورهای همسایه افغانستان و به‌ویژه روسیه، ج.ا.ایران و کشورهایی که در جنگ سوریه و عراق به آن‌ها ضربه‌های مهلکی وارد کرده، می‌باشد. سابقه درگیری طالبان با گروه داعش خراسان نشانگر تقابل خون‌بار این دو گروه است. این گروه تروریستی شاخه‌ای از جریان موسوم به دولت اسلامی عراق و شام است که در آسیای مرکزی و جنوبی فعال است. این منطقه

قلمرو فعلی آنها و همچنین شمال شرقی ایران و جنوب ترکمنستان و ازبکستان را در بر گرفته است. بنابراین ترکیبی متشکل از عناصر شبه‌نظامی سابق وابسته به گروه‌های سلفی مانند طالبان پاکستان، گروه‌های لشکرالاسلام، شبکه حقانی در افغانستان و گروه الدعوه و جنبش افراطی در ازبکستان را ایجاد کرده است.

ذکر این نکته لازم به نظر می‌رسد که، داعش در سوریه و عراق با تصرف منابع نفتی این کشورها اقتصاد خود را تقویت کرد که باعث جذب افراد قابل توجهی در اقصی نقاط جهان شد. اما در افغانستان که یک کشور محصور در خشکی می‌باشد، چگونه اقتصاد خود را تقویت می‌کند و هزینه‌های لازم را تأمین کرده است؟ پاسخ این پرسش، ترانزیت و قاچاق مواد مخدر بوده است که حجم قابل توجهی از آن از طریق این گروه و نیروهای جذب شده و شبکه‌های مالی آن تولید و به اروپا و سایر کشورها ترانزیت می‌شود؛ چرا که از این طریق هم مردم فقیر را به خود جذب کرده و هم شرایط ایجاد رسانه و مطبوعات قدرتمندی در آسیای مرکزی و حتی اروپا را برای خود ایجاد خواهد کرد.

بنابراین در پاسخ به سؤال اصلی مقاله مبنی بر اینکه «قاچاق مواد مخدر چگونه بر گسترش فعالیت‌های داعش خراسان در افغانستان تأثیر بر جای نهاده است؟»، تا حدود بسیار زیادی باید فرضیه ابتدایی مقاله را درست قلمداد کرد که معضلات امنیتی نظیر گسترش فعالیت‌های تروریستی، حذف مخالفین، آدم‌ربایی و بمب‌گذاری‌های متعدد در این کشور و همسایگان؛ مشکلات اقتصادی همچون ایجاد اقتصاد سیاه؛ معضل اجتماعی بیعت با سایر گروه‌های افراطی؛ و معضل سیاسی عدم ایجاد یک دولت باثبات سیاسی در کابل نیز از جمله مهم‌ترین تأثیرات نارکوتروریسم داعش خراسان در افغانستان به شمار می‌رود.

منابع

الف - فارسی

- بوزان، باری؛ ویور، الی (۱۳۸۸). *مناطق و قدرت‌ها: ساختار امنیت بین‌الملل*. ترجمه رحمن قهرمان‌پور، تهران: پژوهشکده مطالعات راهبردی
- سازماند، بهاره؛ جوکار، مهدی (۱۳۹۵). «مجموعه امنیتی منطقه‌ای، پوشش‌ها و الگوهای روابط کشورهای حوزه خلیج فارس»، *فصلنامه ژئوپلیتیک*، ۱۲ (۲)، ۱۷۷-۱۵۱.
- طاهری، ابوالقاسم؛ سیفی، عبدالمجید (۱۳۹۳). «امنیت انرژی و نظریه مجموعه امنیتی منطقه‌ای»، *فصلنامه بحران پژوهی جهان اسلام*، ۱ (۱)، ۱۲۹-۱۵۱.
- قیصری، نوراله (۱۳۹۳). «مکاتب امنیتی؛ نقدهای موجود و ضرورت طرح نگرش نوین»، *فصلنامه آفاق امنیت*، ۷ (۲۲)، ۵۶-۲۷.

ب - انگلیسی

- Aman, Fatemeh (2021). "The Afghan refugee crisis: What does it mean for Iran?", *Middle East Institute*, Retrieved from: <https://www.mei.edu>.
- Briefing, Daily Noon (2021). "Security council urges international community to strengthen cooperation against drug production, trafficking in Afghanistan". *UN Press*, Retrieved from: <https://www.un.org>.
- Briefing, Daily Noon (2022). "Amid Plummeting Humanitarian Conditions in Afghanistan, Women, Girls 'Are Being Written Out of Society' by De Facto Authorities, Briefers Warn Security Council", *UN Press*, Retrieved from: <https://www.un.org>.
- Buzan, Bary and Ole, Waver, (1997). "Slippery? Contra dictory? Sociological Untenable? The Copenhagen School Replies?", *Review of International Studies*, 3 (88).
- Buzan, Bary (2000). *The logice of Regional Security in the Post Cold War World*. London: Macmillan Press.
- Chellaney, brahma (2021). "The Narco-Terrorist Taliban". *Project Syndicate*, Retrieved from: <https://www.project-syndicate.org>.
- Clarke, Colin P. (2017). "ISIS is so Desperate It's Turning to the Drug Trade", *RAND*, Retrieved from: <https://www.rand.org>.
- Farooq, S.A. & et al (2017). "Opium trade and the spread of HIV in the Golden Crescent", *Harm Reduction Journal*, 14 (1).
- Gokmen, Emrah (2023). "Turkish police arrest 'high-ranking' Daesh/ISIS terrorist in Istanbul", *Anadolu Ajansı*, Retrieved from: <https://www.aa.com.tr/en>.
- Hasrat, Mohammad Hussain (2019). "Over a century of persecution: massive human rights violation against Hazaras in Afghanistan", *The*

Office of the High Commissioner for Human Rights, Retrieved from: <https://www.ohchr.org>.

- Ingram, Haroro J. (2023). "From Expeditionary to Inspired: Situating External Operations within the Islamic State's Insurgency Method 23 Nov 2023", *The International Centre for Counter-Terrorism (ICCT)*, Retrieved from: <https://www.icct.nl>.
- Jadoon, Amira (2023). "The Enduring Duel: Islamic State Khorasan's Survival under Afghanistan's New Rulers", *The Combating Terrorism Center*, Retrieved from: <https://ctc.westpoint.edu>
- Jadoon Amira (2023). "**What is ISIS-K? Two terrorism experts on the group behind the deadly Kabul airport attack and its rivalry with the Taliban**", Retrieved from: <https://theconversation.com>
- Kawa Amin (2023). "UN Security Council's Concern: ISIS Threatens International Targets from Afghanistan", *Hasht e Subh*, Retrieved from: <https://8am.media>.
- Koiremba Singh Ningthoujam & Nunes William (2013). "Drug Trafficking and Narco-terrorism as Security Threats: A Study of India's North-east". *India Quarterly: A Journal of International Affairs*, 69 (1), 65-82.
- Kukeyeva, Fatima an et. Al. (2016). "Security threats and challenges in the post-soviet Central Asia: religion-based extremism on case study of ISIS", *New Trends and Issues Proceedings on Humanities and Social Sciences*, 2 (2), 254-261.
- Landay, Jonathan & Holland, Steve (2024). "**Exclusive: US intelligence confirms Islamic State's Afghanistan branch behind Iran blasts**", Retrieved from: <https://www.reuters.com>.
- Lawrence, Drew F. (2023). "The New ISIS: How a Branch of the Terrorist Group Is Becoming a Top Threat", *Military.com*, Available in: <https://www.military.com>.
- Mirovalev, Mansur (2018). "Do Central Asian leaders use ISIL threats for political gain?", Retrieved from: <https://www.aljazeera.com>.
- Mohammadov, A. H & Ashrafi, Morteza (2017). "Investigating the Challenges of Religious Extremism in Central Asia and Its Impact on the National Security of the Surrounding nations", *QUID*, Special Issue N° 1, 2789-2796,
- Mohibi, Ahmad (2023). "ISIS-K Grows as the Taliban Struggles to Maintain Power", *Rise to Peace*, Retrieved from: <https://www.risetopeace.org>.
- Otorbaev, djoomart (2023). "Central Asia's Afghan route to prosperity", Available in: <https://www.japantimes.co.jp>.
- Sajid, Islamuddin (2023). "**Poverty pushing Afghans to join terror group Daesh/ISIS-K**", Retrieved from: <https://www.aa.com.tr/en>.
- Sayed Nasrat et al (2021). "**Will the Taliban's takeover lead to a new refugee crisis from Afghanistan?**", Retrieved from: <https://reliefweb.int>.
- Schmitt, Eric (2021). "ISIS Branch Poses Biggest Immediate Terrorist Threat to Evacuation in Kabul", *The New York Times*, Retrieved from: <https://www.nytimes.com>.

- Shinkman, Paul D (2021). “Explainer: What is ISIS-K?”, *U.S. News & World*, Report Retrieved from: <https://www.usnews.com>.
- Sinno, Abdulkader (2021). “*How ethnic and religious divides in Afghanistan are contributing to violence against minorities*”. Retrieved from: <https://theconversation.com>.
- Swami, Praveen (2022). “*The forever war in Afghanistan is nowhere near its end. Now IS indulging in ethnic warfare*”. Retrieved from: <https://theprint.in/>
- Verma, Raj; Shahid, Ali (2023). “How the Islamic State Rivalry Pushes the Taliban to Extremes”. *Middle East Policy*, 30 (4), 42-55.
- Wahlang, Jason (2023). “*Islamic State Khorasan and Central Asia*”, Retrieved from: <https://www.idsa.in>.
- Webber, Lucas; Riccardo, Valle (2023). “*The Islamic State’s Central Asian Contingents and Their International Threat*”. Retrieved from: <https://www.hudson.org>.
- Yosufi, Abdul Basir (2016). “The Rise and Consolidation of Islamic State: External Intervention and Sectarian Conflict”, *Connections*. 15 (4), 91-110
- Zerden, Alex (2021). “*What Is Known About ISIS-K Funding in Afghanistan?*”, Retrieved from: <https://www.lawfaremedia.org>.